37

Polonoi, E

Vita di Fausti Socini

DISSERTATIO

quam

FAUSTI SOCINI OPERIBUS

præmittivoluit

EQUES POLONUS

Anno M. DC. XXXVI.

LECTORI S.

Venit ad te, CANDIDE LECTOR, & usibus tuis se devovet erudita Equitis Poloni dissertatio. Eam ante aliquot annos flagrans pietatis ardor expressit, ut, quia Fausti Socini opera sub prælum à nobis tum revocanda erant, unà cum Vitâ ejusdem priùs in vestibulo te ædituï ritu exciperet, quàm in eorum adyta penetrares. Sed cum inviderint nobis laudabilis voti successum iniqua veritati tempora, & scriptorum Socini editionem usq; distulerint, in nova consilia animus flectendus fuit Vitam proinde Fausti divulsam à sociâ dissertatione publico dare visum est, ut agnoscat tandem orbis ingens illud cœli depositum, & quem natalium splendorem fors aspera sepeliverat spirante, is jam fatis functo reviviscat & ad meritam sui venerationem mentes hominum accendat. Verum Vitâ illâ editâ, hæc quoq; dissertatio mordere carceres & post longa molestæ custodiæ tædia foras spectare cœpit. Nos initio quidem ambigui aliquandiu & animi suspensi stetimus Monebat hinc insignis commodi spes ejq; jam alludentia signa, ut emitteremus cupientem: sed illinc longo à nobis intervallo dissitus autor obstabat, sine cujus suffragio præcipitare editionem inconsultæ temeritatis videbatur. Vicit tamen utilitas tandem, & ancipitem dubitandi curam sic abstulit, ut ab autore festinati officii expectare veniam, quam apud alios neglecti culpam contrahere maluerimus. Accipe igitur, Lector, benigno vultu ad te properantem, & ita lege, ut judicii quoq; adhibeas dexteritatem; ita judica, ut nihil odio, nihil gratiæ dedisse videaris. Vale.

MVltùm olim in quærendo ad Felicitatem aditu humanum elaboravit ingenium: Sed nulla contentio, nulla induſtria mortalium invenire potuit, quod non niſi Dei immortalis beneficio par erat deberi. Magnam igitur generis humani partem blandæ voluptatum ineſcavêre illecebræ. Nec pauciores auri fulgor extrà ſe poſuit, atq; opum utilitas ſibi addixit. Sanè in hoc viſco ferè tota plebs mortalium hæſit: Quam tamen turpem aut ſordidam felicitatis imaginem, meritò damnarunt nobiliora ingenia. Gloria iſtis, imperium, potentia, atq; id genus cætera, viſa ſunt iſto faſtigio digniora. Sed & hæc inania & fluxa fortunæ munera Sapientiores mortalium optimo jure ſunt aſpernati. Cætera quoq; fugacis ævi blandimenta primùm, mox ſpolia, veluti forma & vires corporis, conjugium felix, ſoboles numeroſa, & longævi ſenii vivacitas, eodem cum ſuperioribus faſtidio obnoxia viſa ſunt. Reſtabat vitæ per virtutem actæ decus atq; integritas; in quâ optimi quiq; beatitudinis noſtræ apicem poſuêre. Neq; ego ſanè negaverim, nihil eſſe in rebus humanis, quod altiùs ac propiùs ad hoc culmen asſurgat: in quo tamen iſthîc mens noſtra conquieſcere poſſit, nondum perſpicio. Sublatis enim cæteris vitæ humanæ ſolatiis atq; illecebris, non alium in virtute fructum video felicitate dignum, quàm bonæ conſcientiæ. Neq; verò ſpernendum puto iſtud gratantis ſibi

animi gaudium. Sed quomodo ab incidentibus, quibus vita humana infesta est, miseriis nos vindicare; aut omnino justæ beatitudinis numeros implere posſit, aſſequi nequeo. Animus enim noſter in felicitate, quam ambit, non malorum ſolatium tantùm; ſed vacationem quærit; neq; ſe beatiorem miſerrimis eſſe, ſed omnis miſeriæ expertem deſiderat. Nam mala & miſerias non vocare, quæ corpori aut vitæ humanæ acerba ſunt, ſtylum ſapit tumentem, & à mortalitatis captu alienum. Relinquamus eum Homero, qui unus Deorum lingva loqui audebat, ſuo quidem jure uſus, cum non pictor eſſet, ſed poëta:

Chalcidem (ait de avi quadam) *homines, Cymindin Dii vocant.*

Nos quamdiu corporis & fortunæ caſibus obnoxii ſumus, bonorum & malorum vocabula rebus imponere cogemur, ex humanitatis potiùs ſenſu, quàm philoſophandi ambitione. Itaq; calamitoſæ virtuti ad felicitatem deeſſe multùm judicamus, dignamq; meliori fortunâ rectè factorum conſcientiam, miſerationi ſæpiùs, quàm invidiæ propiorem arbitramur. Non latuit id emunctioris judicii philoſophos; qui beatitudinem in virtutis actione poſuiſſe non contenti, vitæ proſperæ & externorum bonorum conditionem adjunxêre. Quo quidem nomine ſummi viri immeritò malè audiunt. Nihil enim eſt ineptiùs quàm beatitudinis rationem, quæ in ſolidâ rerum affluentia conſiſtit, hilari quidem, ſed nuda ac ſterili cogitatione circumſcribere.

Nempe inops eſt atq; egena Felicitas, cui virtus ſuo ſtipendio militat, nec alia laborum atq; periculorum præmia habet, quàm eorum memoriam. Neq; verò ego præcipuam ejus mercedem cenſeo, res in hac vita proſperas & ex voto fluentes: quod ne principi quidem philoſophorum in mentem veniſſe putamus. Sed tamen miſera, & indigna virtute conditio eſt, inſontem eam gravibus infortuniis mulctari; aut optimè meritam, præcipuis tamen adeoq; neceſſariis fraudari vitæ commodis atq; ſolatiis. Itaq; æquum erat, illud, quicquid eſt, ſine quo vita mortalium acerba & calamitoſa exiſtit, ei felicitati adjungi, ad quam per virtutem aſcenditur. Neq; tamen rurſus ſine argumento hæc beatitudinis ſpecies exagitata eſt. Etenim ſi abſq; externâ proſperitate non conſtat, quæ neq; initiò comparari, neq; parta retineri noſtro arbitrio poteſt; quid in eâ ſpei aut præſidii ponendum putabimus, quùm nec connitentibus nobis obtingere, & invitis eripi poſſit?

Verumenimverò juſtiùs hîc mortalitatis noſtræ ſortem deplores, quàm acutiſſimi philoſophi judicium reprehendas. Fecit ille, quod potuit: & felicitatis, quantamcunq; olim in hâc vitâ ſperare fas erat, duxit lineamenta. Quid meruit, ſi ea non cujuſvis induſtriæ patet? ſi in ea eſt aliquid, quod nec firmum, nec ſtabile putes? deniq; ſi non implet aviditatem mentis humanæ? Etenim quæcunq; erat illa felicitas, quæ ſperari in hac vitâ poterat, plurimo atq; multiplici laborabat defectu. Primùm enim cum ad eam nonniſi per virtutem

pateret aditus: neq; ea certum ac ſeſe dignum haberet ſtipendium, arcebantur ab eâ penitùs infeliciùs nata ingenia. Eandemq; ob cauſam etiam nobiliores animi ad ſupremum virtutis faſtigium aſpirare non poterant. Deinde ſi quis feliciori genio ad aliquam virtutis laudem eluctatus eſt, oranda erat Bona-Fortuna, nō minus ſurdum, quàm cœcum numen, ut aut venire aut manere propitia vellet: ſine cujus incertisſima fide nemo ſola virtute ſuæ felicitatis ſtatum tueri poterat. Deniq; ut quiſquam proſperrimè virtuti ſimul ac fortunæ litaverit; ac utriuſq; conſpiratione uſq; ad invidiam felix evectus fuerit: impendebat nihilominùs trepido inevitabilis moriendi necesſitas. Quæ decerptæ beatitudinis ſolatio adeò leniri non poterat, ut quantò quis feliciùs viveret, tantò ægriùs à felicitate ſuâ divelleretur: et in uberiori maximorum bonorum affluentia, copioſius haberet juſtisſimi metus atq; doloris argumentum. O duram igitur mortalitatis ſortem, cujus ne iſta quidem rara & paucis optanda conditio, tanti doloris tantæq; formidinis expers eſſe poterat! Horum malorum ac miſeriarum exitum invenire, ideoq; rectum ad ſinceram felicitatem curſum tenere, quod initio diximus, nō erat humanæ opis. Manebat iſta gloria ſummi Dei beneficentiam, qui unus per filium ſuum humano generi vulgavit arcanum illud æternitatis, ESSE aliquod dignum virtute præmium, præter ipſam. Primus hic ingentibus promisſis ad veram beatitudinem erexit deſideria mortalium, primus incredibilis voti nō
ſpem

ſpem tantùm blandam aperuit, ſed ipſius ſpei non dubia dedit pignora. Habemns paternæ fidei obſidem filium, cujus ipſa primùm doctrinæ puritas & ſanctitas etiam ſine advocatis ac patrocinio ſatis pro ſe perorat: cujus vitæ innocentia doctrinam, ſtupenda miracula ipſam præterea confirmant innocentiam. Cujus mors pro ſuæ doctrinæ teſtimonio ſuſcepta, optimę fidei ſpecimen arguit: ſuperata verò certisſimi teſtimonii veritatem oſtendit. Cujus a morte ſuſcitatio ardui promiſſi exemplum, exaltatio verò atq; imperium certitudinem repræſentat. Cujus deniq; res per Apoſtolos geſtæ & ille Spiritus admirandorum operum opifex, qui tandem armatum orbem inermis ſubegit; qui ad virtutis ærumnas tot gentes ſine illecebris pellexit, nunquid levia videntur divini ejus imperii ſimul atq; ſpei noſtrę documenta? Credibile verò eſt olim immenſam laborum molem non modò ſine ullâ mercede, ſed præſentisſimo exitio, ullos mortalium in hoc ævo ſubituros fuiſſe, niſi habuiſſent, quo poſthumæ ſpei ſuſtentarent fiduciam? An excelſæ fidei robur in recenti adhuc rerum geſtarum memoriâ tanta ſui experimenta dare potuit, ſi ſuberat ulla non levis aut iniqua diffidentiæ ſuſpicio? Itaq; nihil propiùs factum eſt, quàm ut univerſo orbi earum rerum fides fieret, quas initiò paucisſimi & ſimplicisſimi mortalium oculis ſuis uſurpârunt. Tot urbes atq; imperia, tot gentes ac populi, tot inſulæ ac terrarum ultimæ oræ, quāquam in aliis rebus plerumq; diſcordes, in eorum tamen fide conſentiunt, quæ

Christiana religio pollicetur. O fortunatum igitur humanum genus, cui pridem in altâ demerso caligine, tanta lux repentè oborta est! ô beatam conditionem hominum, quibus ad cœlum & immortalitatem via non modò comiter ostensa, sed firmiter strata atque munita est. Hæc illa est vera felicitas, quæ & unicuiq; seriò volenti patet, nec invito eripi potest. Nihil in illam fortuna, nihil fabulosa Fati necessitas, nihil anilis Parcarum colus jactet potestatis. Ipse Deus quod in eam juris habuit, tradidit iis qui promissis suis per Christum sincerè crediderunt, pactorũ memores, nobiscum

Quæ pepigit, nati quos sanguine prodigus emit.

Postremò quæcunq; humanam olim in hac vita prosperitatem turbabant aut morabantur, longè ab hac felicitate remota sunt. Tanta in eâ virtuti præmia proposita sunt, ut omnibus ad supremum ejus fastigium accessus pateat: tanta præsidia atq; adminicula addita, ut neminem ab eo infelicior indoles, neminem prava educatio, neminem ingenii tarditas, neminem literarum inscitia, non sexum imbecillitas, non humilitas sortem nascendi, non inopia, non vitæ institutum, non ulla deniq; alia res quenquam, nisi voluntaria improbitas arceat. Postquam Christiana religio tot gentes cælestibus curis imbuit, desiit Fortunæ virtus supplex fieri, ne acerbissimis casibus cursum suum turbaret, ne solida ejus gaudia terroribus humanis aut luctibus interciperet. Tunc illa profectò cœcum istud numen sine superbia spernere, tunc sine temeritate provocare cœpit:

cœpit: tam incolumitatis ſuæ quàm victoriæ ſecura. Nam & in præſenti vitâ non plus in virtutem fortunæ licere Deus voluit, quàm quantùm humaniſſimo parenti ſveta erga liberos indulgentia permittit. Et ut minarum ejus ictus non ſint irriti; gloriæ noſtræ militat ac felicitatis incremento, quando omnibus malis ſuperſtites, læta & glorioſa laborum memoria manet. Deniq; ipſa illa invicta moriendi neceſſitas, quæ poſtremò vitæ agmini incumbens, etiam undique cumulata ejus gaudia eminùs terrore, cominùs luctuoſo carpebat interitu, jamdudum Chriſtianæ virtuti ac Fidei domitum caput ſubmiſit. Nec obſtat, quod nondum hoſtis hic arma abjeciſſe videatur, quum præcipuus ejus mucro retuſus ſit, morte pridem per reducem Chriſti vitam debilitata. O felix & plus quàm Saturnium ſeculum, quo primùm tàm amœnum jubar terris illuxit! Poterat mortalium genus in tàm ſalutiferâ luce facili & inoffenſo gradu vadere ad immortalitatem: ſed ipſi tanta felicitate, neſcio per quam viciſſitudinis injuriam, ſincerè diu frui non licuit. Sive quis mundo infeſtus genius; ſive ipſe ſibi ingratus orbis hanc fortunam invidit, ſive hoc denique fuit ſupremi Dei conſilium, ut virtuti nunquam idoneum certamen deeſſet: ſpem certè tàm invidioſæ ſortis, ipſumq; ad eam aditum à multis jam ſeculis maximis difficultatibus involvi contigit. Primùm enim ipſa ſpei noſtræ fiducia (quæ ſola nos in veræ beatitudinis faſtigio ſiſtere poteſt) admotis pænè machinis ſubrui cœpit ac labefactari. De-

inde ipſa Religio Chriſti, quæ ſola humano generi tantæ ſpei fidem fecerat, non uno nomine in dubium vocata eſt. Denique non modo concipiendæ, ſed etiam adeundæ huic ſpei ingens eſt objectum impedimentum. Quodq; maximè doleas atq; indignêre, hæc omnia facta ab iis, qui ſe ſperatæ felicitatis candidatos profesſi ſunt.

Etenim, ut ad id, quod primo propoſuimus, revertamur, quæ erat machina ſubruendæ fidei noſtræ aptior, redeundi ad vitam difficultate? Vitam fortè in immenſum produci poſſe, utcunq; rationi humanæ probari poterat, ſed ereptam poſtliminiò in æternum reſtitui, non contra rationem quidem, ſed tamen ſuprà fidem erat. In tanto præter naturæ morem rei miraculo credere humanum genus, niſi exemplo, vix poterat. Itaq; ejus rei certum Deus ſubjecit omnium oculis experimentum, revocato ad vitam eo, qui naturæ mortalis conditione nihilò cæteris præſtabat. Hoc tam evidens fidei noſtræ adminiculum communis Chriſtianorum opinio nobis eripit: ſi I e s u s ille reſuſcitatus eſt ille ipſe ſummus Deus, a patre eſſentiâ non diverſus. Nam nec bona fide mortuus erat; (quis enim ſupremum numen planè mori poſſe cenſeat? quis perſonam illam Patri coæternam & homouſion trucidatam aſſerat?) nec in ipſâ morte exiſtens (quemadmodum nos) aliena ope indiguit: Et ad vitam glorioſè redux, propriis viribus, nec unquam adempta ſibi aut depoſitâ potentiâ, ſeſe ipſe è faucibus lethi eripuit. Cedo, quid in

nobis ſimile? Non acceſſiones noſtri, ſed nos ipſi morimur: quid verò ſpei ſit in noſtris viribus, penitùs per mortem fractis & proſtratis? Certè defunctorum manes aut perſonæ in id non excubant, ut ſe ſuapte potentia ex ſopore tàm profundo excitent. Parum fuit fidem noſtram in re maximi momenti tàm periculoſè convelli: quin etiam ne aliunde quærere poſſet, quo ſe erigeret, ſatis providè proſpectum eſt. Cum enim præcipuum vivæ fidei officium eſſet, tàm ſublimibus Dei promiſſis ſincerè credere; vulgò perſvaſum eſt Chriſtiano populo, in eo cardine verti fidei ſpecimen, ut certas de Dei natura aliisq; ſimilibus dogmatis ſententias credamus. Ita à vero fidei exercitio, ad inanium opinionum ambitionem, mentes omnium deflexit publicus error atq; detorſit. Quo factum eſt, ut de natura Dei omnes diſputarent; promiſſis pauci crederent: ac proinde præceptis quoq; non multi obtemperarent. Ita exiguo momento fides in opinionem, religio in philoſophiam, virtus in contemplationem, zelus in contentionem, caritas in ſtudia partium degenerarunt. Neq; aliter fieri poterat, poſteaquam relictis moribus, ſola coli atq; examinari cæpêre ingenia.

Venio nunc ad alterum illum concuſſæ fidei arietem, quo per univerſæ religionis latus ſpes noſtra petitur. Cœlum ac ſydera benè meritis nulla ſecta, nulla religio ſolidè deſpondet, præter Chriſtianam. Perit tantæ ſponſionis pignus, ſi ſponſor ipſe vocatur in dubium. At quominùs falſi condemnetur, aut juſtisſima ſuſpicione tra-

one traducatur Chriſtiana religio, nulla mora eſt per eos, qui ipſi falſa atq; ab omni ratione abhorrentia dogmata veluti fundamenta ſubſternunt. Quis non illachrymetur malis Eccleſiæ, reputans quantùm à primigenia caſtitate deſciverit? Atq; in medio dolore nonnunquam & juſta erumpit indignatio, quòd in proximo de Deo dogmate non puduerit priſcos illos Epiſcopos S. ſcripturarum ſenſum ad normam placitorum, Græcanicæ dicam, an Barbaræ philoſophiæ, violenter exigere. Gnoſticis olim vetus Eccleſia irriſit, quòd prophanam philoſophiam, additis è Chriſtiana doctrina centonibus prodigiosè contextis, corruperint. Ipſa verò, ſi Diis placet, magis ſobriè philoſophata, maluit Chriſtianam Theologiam, quâm illius ævi eruditionem inquinaſſe videri. Vſq; adeone patres illi miſerum putarunt, illarum artium rudes cenſeri, quæ tunc flagranti ſeculi ſtudio celebrabantur? Sed quod accidit iis, qui duabus ſellis ſedere volunt, ut utraq; excidant; nec ſacræ revelationis primævam ſimplicitatem, nec prophanorum ingeniorum conjecturas ſincerè retinuerunt. Quamobrem abſurdis ac invicem pugnantibus ſententiis referta ſunt Eccleſiæ dogmata: quæ, quia nobis notitias à naturâ inſitas ipſamq; adeò rationem à ſtirpe evellunt, Fidei obtentu ingeruntur. Quod ferri utcunq; poſſet, primùm ſi vim humanæ mentis ſuperarent, non everterent. Multùm autem intereſt, utrum illa rationem alicujus rei non capiat, an videat falſitatem. Verum enim ſæpè tam altè reconditum eſt, ut erui vix

poſſit,

possit; at falsum rarò se in eas latebras abstrudit, quin suis vestigiis deprehendi queat. Vtinam verò tam facilè ignorantiæ mederi possemus, quàm promptè errores falsi convincere licet! Aliàs quid ultrà menti nostræ relinquetur, si quo prætextu damnare timebit, quod implicat contradictionem. Præterea ferri quoq; posset ista paradoxorum sub Fidei clypeo defensio, si saltem bonâ fide ab examine rationis, ad testimonii divini auctoritatem refugerent. Sed ubi sub rationis judicio causa laborare incipit, subitum à sacrâ revelatione præsidium arcessitur. Postquàm hæc ipsa revelatio venit in examen, primùm (quod antea quoq; innuimus) Platonicis ingeniis quàm scriptoribus Apostolicis evidentiùs patefacta deprehenditur. Deinde si quis est in S. oraculis locus, qui ejus fidem facere videatur, tàm obscurus est, ut rursus ad volucres atq; aëreas humani cerebri contemplationes redeundum sit, ex quibus de ambiguo ejus sensu constet. Quibus in consecutionibus nectendis, si causa iterum titubare incipit, iterum quoq; ad cœlestis patefactionis fidem, veluti ad notum diverticulum, ridiculus fit receptus: quasi jam pridem confessum esset, hoc esse dogma divinitùs traditum, & non id ipsum tunc vel maximè veniret in dubium. Ita dum incerta ratio à suspecta revelatione, & hæc iterum ab illâ, intempestivam petit opem, in utraq; tandem parùm præsidii deprehenditur. Postremò tot in S literis, tamq; manifesta adversæ sententiæ testimonia extant, ut neq; salvis iis paradoxa do-

gmata consistere possint, neq; in dubium vocatis S. librorum maneat autoritas incolumis. Quamobrem etiam nemo è Christianis testimoniorum istorum vel fidem, vel sensum vocare in dubium audet: manca tantùm & mutila esse, ideoq; iis ad plenam rerum divinarum notitiam aliunde nonnihil addi debere contendunt. Concedamus id sanè postulantibus, dum ne obtentâ hâc addendi licentiâ abutantur, ad subruenda ea, quæ videlicet supplere polliciti sunt. Sed quid? si talia addita menta proferunt, quæ eorum, quibus adduntur, fidem & rationem penitùs evertunt? hoc verò minimè ferendum est: nam testimonia nostra supplere promiserant, non tollere. At enim supplementa ista ex S. oraculis hauriunt, ad quorum normam cætera eorum testimonia exigi postulant. Equidem non negamus, scripturam fidissimum esse suiipsius interpretem. Sed primùm videndum est, quâ fide id alicunde ex scriptura hauriant, quod alibi apertæ ejus sententiæ repugnat. Deinde rogandum est, quâ fronte eos locos, de quorum sensu ipsis (ob apertam evidentiam) cum adversariis ferè convenit, explicari postulent per alios, de quorum expositione maxima lis est. Quis est iste tàm perversus ac præposterus cognitionis ordo, qui per tenebras lucem illustret? quasi hæc sit ratio percipiendi res notissimas, si in ignotis cœcutiamus. Quantum igitur in divinis oraculis præsidii opiniones habeant rationi alioqui repugnantes, & quo jure fidei opem implorent, ex iis, quæ disseruimus patet.

Sed quid

Sed quid refert? ſi tamen maximæ hominum parti perſuaſum eſt, plurimùm Religionis Chriſtianæ intereſſe, ut tàm incredibilia credantur. Neque hoc unum eſt caput, in quo tàm divinæ Fidei veritas traducitur. Quid ego hoc loco memorem, fœdisſimorum errorum colluviem, quibus purisſima quondam ejus doctrina pasſim inundata eſt. Nulla fuit olim tàm pròfana opinio, nullum tàm anile delirium, nulla tàm ridicula ſuperſtitio, quæ non in eâ (per ſummam hominum injuriam) non modo locum, ſed pretium quoq; invenerit. Taceo de Tranſubſtantiatione, de Sacerdotum atque Pontificis infinita poteſtate, de cultu ſimulachrorum, portentoſas ſententias: taceo arcesſitas ab Academia, de Limbo, de Purgatorio, fabulas: taceo tot apparitionum ſpectra, tot abſolutionum nundinas, atque delictorum pretia, tot alienos ritus atque peregrinas ceremonias: quæque alia ſive Græca quoq;, ſive Latina tantùm Eccleſia, tamdiu pro Fidei columinibus venditare non erubuit. Quicquid enim aut ab omni ratione abſonum, aut S. literis repugnans Chriſtianorum vulgo per tot ſecula obtruſum eſt, omne id in religionis ac Fidei noſtrę contumeliam redundavit, cum nec ingenitum nobis mentis lumen ullo modo extingui, nec Scripturæ autoritas ſalvâ fide noſtrâ posſit convelli. Sed fuerit iſta ſanè lapſi in barbariem orbis deploranda calamitas: nunc poſtquam felicioris ſeculi luce obortâ è ſpiſſa caligine emergere cœpit, indignum eſt experrecto atque laboranti eaſdem aut tetriores etiam tenebras of-

bras offundi. Quo enim pertinet ineluctabilis divinæ destinationis conditio? quo iniquissima Fati necessitas, etiam supra antiquorum somnia fabulosa & barbara? quæ non æquam omnibus & communem vitæ Legem, sed ratum jam de immutabili singulorum statu fixit decretum, quæ omnia scelera atque flagitia, priusquam ulli venirent in mentem, ipso (quod ajunt) actu fieri voluit, ac certis hominibus assignavit, & tamen acerrimè vindicat: quæ denique id unum in hominibus sive immensis præmiis, sive immanibus suppliciis dignum censet, quòd Dei voluntati, ut maximè velint, resistere nequeant? Quò spectat, inquam, tam scæva ac sinistra opinio, nisi ut divini simul imperii atque humani obsequii rationem atrâ involvat caligine? Quid sibi vult & illa quorundam peculiaris de bonorum operum pravitate? quid altera communior de alienæ sanctimoniæ proprietate ac possessione nostra, sententia? Præter offusas menti nostræ tenebras, per miram utrobique pugnantium rerum mixturam, nonne à veræ pietatis studio arcemur? si & optimè agentes terret benefactorum conscientia, & pessimè viventibus non deest alieni meriti fiducia. Quid persolutum propriè pro gratuita impunitate pretium? quid æquissimæ severitatis Lege injunctum nobis, quod fieri non potest? quid ipsam denique humani arbitrii, hoc est, libertatis servitutem commemorem? Non magis omnes istæ opiniones cum sincero piè vivendi conatu, quàm secum singulæ conciliari possunt. Quis enim carissimarum

marum rerum impendio præmium captet, quod jam alieno ſumptu penitùs ac ſine ulla ſuâ operâ ſibi putet quæſitum? quis eò per ardua & ſalebras niti contendat, quò non modò evadere poſſe, ſed ne vadere quidem velle, ſibi integrum eſſe, ſit perſuaſus? Intelligo me eos locos doctrinæ Reformatæ (quæ vocant) tetigiſſe, qui veluti delicatisſimæ partis ulcera tractari ſine exquiſito doloris ſenſu nequeunt. Itaque plura non addam; nec enim verborum compendio comprehendi poſſunt, quorum ne numerum quidem mente inire facile eſt. F[illegible]i ſat ſcio nonneminem fore, qui lectis iſtis [illegible], veluti inopinato ſtimulo ictus, exiliat, atq; ſtomachetur; quamvis ita moderari ſtylum contendam, ne cui meritò bilis moveri posſit. Indormit enim placidè ſuis vitiis Chriſtianus orbis, iſtis opinionibus molliter ſuffultus: quem ſi quis pulvinum delicatæ cervici ſubtrahere auſit, illicò

——— *orbâ tigride pejor*

furit accenſa Theologorum factio, & Fidei ac Religionis fortunas agi clamitat: cum tamen vel privata nonnullorum exiſtimatio, vel publica tantùm peccandi illecebra veniat in periculum. Honori & gloriæ Dei Chriſtiq; zelum hunc imputant: quaſi Deo Chriſtoq; cordi ſint ejuſmodi præconia, quæ verum cultum & obſervantiam Numinis ejus, ſitam in obſequio, ex animis hominum funditus extirpant. Dandam ſibi operam unusquisque pro virili exiſtimat, ne qua de eſſentiâ, perſonâ, beneficio; breviter, gloriâ Dei Chriſtiq;

humilis opinio obrepat. Rectè ſanè: Sed enim ô bone vir,

—— quid pulchra vocabula pigris
Prætentas vitiis.

Matth. 5. Vis tu gloriam Deo tuâ operâ verè ac magnificè asſeri; da operam, ut præluceat omnibus virtutum tuarum ſplendor. Quod ut promptiùs facere posſis, remove omnia opinionum portenta, quæ te in veræ pietatis curſu remorari poſſunt. Niſi hoc ſtudium ad res divinas attuleris, neceſſe eſt te in magnâ earum ignoratione verſari. Nam quod tu gratiam D[illegible] Chriſti, quæ obſequio quæritur, aſſentatione d[illegible] te poſſe putes, inanisſimam ſpem alis. Aſpernabitur Chriſtus
Matth. 6. blandimenta & titulos, quorum ſub umbra hactenus inobedientia mandatorum ejus delituit. Illuxit autem orbi ſalutiferum jubar: ſed homines magis adamavêre tenebras, quia improbitatis ſuæ lenocinium depereunt. Quid igitur mirum? tàm abſurda, tàm pugnantia, tàm ab omni ratione remota & abhorrentia incautis obtruſa? Omnia iſta per diram noctem atq; caliginem obrepſêre, dum homines dulci peccatorum ſopore ſepulti animum ad cæcas inſidias non advertunt. Sed præcipuè, ut diximus, Chriſtianæ religionis exiſtimationi pesſimè conſultum eſt: poſtquam hominibus perſuaderi cœpit, eam ſine tàm putribus & infirmis adminiculis ſtare non poſſe. Quæ non tantùm evidentisſimæ falſitatis ſuſpicione; ſed eo quoq; nomine fidem ſibi derogant, quòd virtutis ſtirpem ex animis hominum

radici-

radicitùs vellant, quam unâ cum cæteris communi notitiæ insitis principiis mens nostra, quicquid conetur, damnare non potest. Iam verò per tot inextricabiles errorum ambages vocata in dubium Religione, (ut alienos taceam) quotusquisq; ipsorum Christianorum tot tàmq; gravibus suspicionibus intactam & illibatam spei suæ fiduciam servare potuit?

Hinc illud tandem promanavit, (quod tertio loco proposuimus) ut impeditâ fide ac spe nostrâ, quæ sola nos in obsequio Christi retinere potuit, ipsum quoq; obsequium, ac proinde rectum ad speratam felicitatem iter impeditum fuerit. Omnis ènim generis crimina atq; flagitia ingenti agmine in Ecclesiam irrupere. Tot morum corruptelis, tot morbis & ulceribus, scatet universum Ecclesiæ corpus, ut longum sit singula persequi. Innumeri errores infinitos abusus peperêre. Itaq; omissis cæteris, quæ cum infamia Religionis vulgò regnant, duo tantùm commemorabo, quorum non modò permissa impunitas, sed injuncta quoq; impietas est. Primùm enim cultu summi numinis, à spirituali & cælesti ratione, ad informes ritus ac ceremonias detorto, triste ac pudendum Idololatriæ genus invectum est: Et quasi periculum esset, ne injussi mortales timidiùs expressa Dei mandata calcarent, publicis Ecclesiæ sanctionibus & dogmatis, tantùm non conceptis verbis imperatum est, ut prima ac potissima Dei præcepta violarentur; alterum verò etiam è numero reliquorum decem expungeretur.

Deinde nova illa & Regia Lex Christi, quæ inter alias, non modò ut perfectionis complementum & cumulus, sed ut peculiaris populi ej⁹ tessera eminet, Lex, inquam, Caritatis fœdissimis moribus atque institutis publicè abrogata est. Taceo alia, quæ in fraudem ejus, non clandestinâ infirmitate, aut privato ausu, sed publico consilio factitantur. Illud unum sufficit, quod in pudendam Ecclesiæ Christi contumeliam à multis jam seculis inolevit: Eos homines, qui IESU illi Nazareno pro Christo Dei agnito, se suasq; spes atq; opes crediderunt, qui in familiam ejus atque militiæ sacramentum nomina dedêre, quos ne odisse quidem cuiquam (qui modò Christi legibus se solutum non putet) fas est, non aliam ob causam, quàm quod aliqua in re dissentiant, à cæteris suis conservis & commilitonibus, nõ modò acerbissimis odiis, contumeliis, injuriis violari: sed etiam exquisitis cruciatibus, & immanibus atque horrendis suppliciis mactari. Non est hæc privatæ crudelitatis macula: Ecclesiæ nomine hæc tam dira ac detestan da patrantur. A multis enim seculis invaluit in populo Christi prophana & crudelis factio, quæ Christi Ecclesiam ferro atque ignibus atrociter depopulata, ejus se tamen nomine, cæteris exclusis, sola immeritò venditat. Hæc illa est, quę ex cæde ac vulneribus innocentium tàm infamem sibi saniem ac tabum aspersit: hæc est, quæ sibi tot funestis ignibus, tot feralibus flammis, hanc indelebilem notam, hæc stigmata ad sempiternum dedecus inussit: hæc est, quam oppressorum

manes,

manes, ad summi Iudicis tribunal, non minùs in cœno vitiorum, quàm sanguine insontium lapsantem ac trepidam trahunt: hæc deniq; factio Reipub. atq; Ecclesiæ imposuerat principem, cujus potentiam nuper gremio Europæ incubantem gemuit Christianus orbis, nunc iterum horret ingruentem. Etenim durissimæ, quâ premebamur, sortis misertus benignissimus Deus, jugum hoc à nostris cervicibus depulerat. Iamque discussâ turpis servitii caligine, amœnissima lux libertatis affulgebat, cum subitò tempestatum nebulæ coortæ tristiores pæne prioribus tenebras minantur. Quid, nisi nostra ingratitudo, efficere solet, ut Deum beneficii sui pœniteat? Præmiserat exorienti luci gratissimum auroræ splendorem: nos maligno crepusculi lumine cōtenti, clausimus oculos ad ipsum solis jubar, ut in tenebris liceret verecundiùs peccare. Libertatem restituere cæperat: nos maluimus servitutem. Quam enim dominationem alii in nos, eandem nos in imbecilliores exerceri passi sumus, ut liqueret palàm nobis non tàm servitium, quàm dominum displicuisse. Quid igitur accusemus Deum, quòd nos in teterrimas iterum retrudat tenebras, qui lucem tàm fœde aspernamur? quid queramur nos in servitutem Pontifici postliminiò reddi, qui nos ignobilioribus dominis erubescendo mancipii nexu addiximus? Si servire libet, est aliquis in honestiore capiendo hero dilectus. Quid ergo? Invitabimus omnes, ut excussum olim cervicibus jugum iterum accipiant? minimè verò. Nam quanquam no-

vitiæ ſervitutis piget pudetque; tamen cum veteri tyrannide pulſam Idololatriæ labem meritò nobis gratulamur. Gratulamur &aliis multis in rebus ſuam Eccleſiæ faciem redditam. Sed præcipuè S. libris debitam auctoritatem ac reverentiam vindicatam pro eximio Dei munere agnoſcimus. Iacta ſunt igitur optimæ ſpei fundamenta: ſupereſt ut pulſæ Idololatriæ addamus reſtitutam Caritatem, quæ, niſi proſcriptâ non modo crudelitate, ſed omni quoq; tyrannide atque iniquitate, reſtitui nequit. Sacrorum verò librorum, quam aſſeruimus, auctoritate, atque ductu utamur ad profligandas tenebrarum reliquias, quæ hactenus non minùs ſpem ſalutis convellebant, quàm fidem & formam Religionis noſtræ deformabant. Quid cunctamur amplius? quid expectamus acriores excitantis Dei ſtimulos? Hac profectò tempeſtate, neſcio quid grandius mortali ore inſonuit. Non jam humana voce, ſed metuenda divinorum judiciorum objurgatione admonemur officii. Triſte quidem, ſed ſalubre Deus ægritudini noſtræ remedium adhibet. Nimia nos corruperat felicitas, & in rerum proſperarum blandimentis palàm jam ſolveramus cupiditates. Quos ex nobis flagitiorum aut certè honeſtæ improbitatis vis non abripuit ad crudele auſteræ veritatis odium, eos tamen aliquis rerum terrenarum amor aut metus, molli ac lenta compede in blandis detinuit erroribus. Illorum impietas ſupplicium, horum imbecillitas auxilium poſtulabat. Itaq; ſuum ſingulis diſpenſat providentia remedium. Obrutæ

vitiis

vitiis mentes, recidivæ caliginis pœnâ luunt veritatis odium atque contemptum. Probis autem, ſed tamen rerum terrenarum nexu conſtrictis animis laxat vincula divina benignitas. Præſtiterat ſanè in florenti fortuna atque rebus integris ingerentem ſe amplecti veritatem. Sed ne ſic quidem clementiſſ. Deus probis pectoribus malè conſuluit, quod illecebras & impedimenta, quib⁹ ab ejus cognitione arcebantur, removit. Itaq; nunc palàm atque conſcio orbe periculum facit, quâ fide unusquisq; noſtrum ab Antichriſti grege ſeceſſerit. Si quos factionis conſpiratio, aut ſtudium partium, aut humana aliqua ratio hactenus in Chriſti militia cõtinuit, patet illis transfugium ac receptus illûc, ubi plus præſentis emolumenti oſtenditur. Vos verò quicunq; Imperatoris veſtri fidei credidiſtis dilatæ mercedis ſtipendium, ne deſpondete animos in tanta ſævientis fortunæ tempeſtate. Ita ſuos Deus exercet atq; explorat. His calamitatibus ab omni ævo virtus ac veritas educata eſt: his adolevit ſpeciminibus: his etiam malis Chriſtus ipſe & Apoſtoli, his primævæ Eccleſiæ martyres & confeſſores conflictati ſunt. Iſtis deniq; armis Mundus ſemper in meliores ſævit, iſtis cuniculis Antichriſti tyrannis jam à multis ſeculis irrepſit, iſtis rationibus magna pars eorum, quos plùs æquo ſuſpicitis, Patrum graſſata eſt: iſtis artibus illa, quæ etiamnum adoratis, ſtetêre concilia, cum in Synodis controverſiæ violentis factionibus atque auctoritate deciderentur, decreta verò Synodorum Imperatoriâ vi ac poteſtate, mulctis

mulctis, ignominiis, exiliis, ac tandem etiam ſanguine & extremis ſuppliciis ſancirentur. Deguſtare vos Deus voluit ejusmodi artium æquitatem atque ingenium, ut intelligere poſſetis, quid vobis ſit de ea auctoritate judicandum, quæ ſimilibus modis atq; rationibus crevit ac ſtabilita eſt. Quin igitur abjectis iſtis prophanis ac meritò ſuſpectis ætatum atque auctoritatum præjudiciis, unicam S. oraculorum fidem imploratis, atq; in eorum patrocinio veritatis cùm inveniendæ rationem, tùm inventæ tutisſimum præſidium quæritis. Adferte modò ſinceros ac veri cupidos animos: & quoniam vobis propemodum non majori jacturâ atq; impendio tota veritas conſtare poteſt, quàm hactenus portio ejus conſtitit, audete obviis eam ulnis recipere, quum vobis tandem gratis atq; impune ſui copiam faciat. Ita fiet ut firmioribus adminiculis ſpes atq; fides veſtra ſuffulta, ſeſe ad verum Dei cultum atq; obſequium promptiùs erigat, in eoq; ſtabilior maneat. Quam ad rem profectò vobis atq; univerſæ Eccleſiæ fructuoſisſimam operam navavit is, cujus hoc tempore relicta poſteritati opera in lucem prodeunt: Fauſtus Socinus, vir genere, virtute, atq; ingenii ſui monumentis nobilis; & ubi unâ cum ſæculi ignorantiâ deferbuerit invidiæ æſtus, longè apud poſteros futurus nobilior. Cujus viri laudes ſilere præſtat, quàm modicè perſequi. Præſertim cum eas Vita ipſius, quam unà tumultuariè exhibemus, aliquomodo; cæterum ſublimis ingenii partus & ſcriptorum ejus genius cumulatiùs teſtentur ac prædicent. Is

in eo

in eo acerrimi judicii nervos contendit, ut ab Ecclesia Christi removeret, quæcunq; aut gloriam Dei, aut spei nostræ solatium, aut Religionis dignitatem, aut deniq; pietatis sinceritatem convellere judicabat. Habebit igitur Lector in ejus scriptis, primùm convulsas plerasq; machinas, quibus unâ cum summi Dei honore spes, ad quam aspiramus, Felicitatis nostræ subruebatur. Habebit universæ religionis decus defensum, & existimationem ab absurdis ac deformibus (quarum nomine hactenus per summam injuriam apud exteros malè audiebat) opinionibus vindicatam & assertam. Habebit deniq; sublata omnia impedimenta, quæ non sperandę tantum, sed etiam adeundę cœlestis patrimonii hæreditati, ipsi sibi mortales objecerant, injunctæ pietatis pertæsi. Nec enim tantùm universæ sanctimoniæ studium blandis & perniciosis opinionibus extinguebatur, sed etiam manifestorum contra Legem Dei delictorum partim permissa licentia, partim aut accensa libido, aut etiam imposita fuit necessitas. His obicibus submotis, habebit viam ad supremam vel improbissimi voti beatitudinem, incredibili Dei beneficio stratam atque expeditam: quam per plura annorum millia ante Christi adventum humanum genus semper desideravit, semper ignoravit: quam ipsi Mosaicæ legis cultores pertenui aliquando suspicione odorari, nunquam apertè deprehendere potuerunt: quam denique à Christo Apostolis patefactam, mox succrescentium errorum spinis obsitam, atque dirâ

obruente caligine abditam, rursus execto fabularum senticeto, ac reddita veritatis luce benignissimus Deus detexit atque restituit. Cui quidem veritati adeò claræ atque illustri, ut assentiatur universus Christianus orbis, semel illam sepositis præjudiciis contemplari satis est: verum id uti facere velit, atque ausit, fallor? an (quo alioqui ineuntis seculi status vergere videtur) iterum insontium sanguine, & novis martyriis excitandus est.

Ad Lectorem.

Autor dissimulat nomen: tu nosse laboras:
Edidimus nomen: nec tamen edidimus.

Nomen Autoris ἀναγραμματισθὲν,
SAPIS CVM ZELO PVRIVS.

Num sine flagranti pura est sapientia zelo?
Cum zelo sapiens puriùs ergò sapis,

Socini Scriptorum elogium è Bodechero inceptiente.

Veritas agnoscenda est ubique. Nec enim accipit pretium suum à persona, sed ei dat: Nec possumus hoc loco, quin testimonium illud demus Socino, qua parte cum Orthodoxis conspirat: audiat Christianus orbis, si velit: Punctim disputat: largitur adversario, quicquid potest, sine veritatis & causæ præjudicio: ubi premendus est, ibi pedem figit, & conscientiam urget: Scripturis potiùs quàm hypothesibus pugnat: & rationibus, non præjudiciis, uti ferè solet Calvini schola: Non stat intra contortulas quasdam captiones; non quærit effugia, sed jugulum causæ petit. Reperiunt in eo Athei, Iudæi, Gentiles, Pontificii quod agant; secùs quàm in Calvinistarum scriptis.